

DIÀLEG EN LA FILOSOFIA CATALANA

JOAN CUSCÓ I CLARASÓ

Universitat de Barcelona / SCF

El primer que em ve al cap per encetar aquest tema és una anècdota de Francesc Pujols, ja que, segons contem, quan li van preguntar com era que els filòsofs catalans no es barallaven entre ells (cosa que sí que passava en altres llocs, com a Alemanya) va dir, ras i curt, que era perquè a Catalunya cap filòsof no llegeix l'obra d'un altre filòsof. Aquesta anècdota porta a memòria el que va escriure Rodolf Llorens en rebatre amb contundència l'obra de Josep Ferrater Mora, *Les formes de la vida catalana*, segons la qual els catalans som persones amb seny, mesura, continuïtat i ironia: «Som rampelluts i ho tirem tot a rodar i en renou ens movem com el penell a mercè del vent, si estem sempre com gat i gos i vivim constantment en moció i emoció, i ens la passem en crisi –que vol dir separació–, i anem a bursades i batzegades i fent tentines. Artífex de l'esberla i la clivella, només acostumem a ser fermes en la rivalitat, impenitents en dissentiment, perseverants en la querella, inconcussos en el repudi, aferrissats en la pugna intestina, porfidiosos en la incompatibilitat, persistents en els antagonismes, corcons en els rancors, obstinats en la venjança, entercs en la desunió, recalitrants en la dispersió, repatanis en la segmentació, pertinaços en el fraccionament, contumàços en la contumèlia, impertèrrits a tirar cadascú pel seu cantó,

caparruts a ficar la banya en tants caps tants barrets» (Llorens 1998: 47-48).

Hem dit tot això perquè volem mostrar que el diàleg és important per al pensament filosòfic. Per a la seva fortalesa i per al seu desenvolupament. I, també, que la manca de diàleg sembla ser un mal endèmic en la nostra cultura.

A aquests fets hi hem d'afegir una altra visió dels catalans i de la filosofia catalana que també és ben estesa i acceptada: que som massa individualistes i pràctics. En poques paraules: un poble poc abocat al pensament filosòfic. Talment sembla que estiguem predestinats a no poder fer filosofia. Som comerciants i gent de seny, es diu. De fet, la popularització del seny com a sentit comú és un altre dels problemes que hem de tenir en compte (ja que si el seny naix del diàleg, el sentit comú no promou el diàleg sinó el monòleg). I la incapacitat congènita dels catalans per fer una filosofia forta és una idea molt present en multitud de publicacions, per exemple a *Iniciació a Catalunya*, de Romà Comamala: «Més observador que especulatiu, no és estrany que el català s'hagi lliurat mòdicament al pensament metafísic» (Comamala 1975: 227).

Sembla, doncs, que l'individualisme ha permès tenir alguns grans pensadors, com Lull, però que ha enverinat tota forma de diàleg i de continuïtat i que, amb els anys, hem donat forma a aquesta ineptitud dient que som gent de seny. Davant aquesta perspectiva, cal una mirada més atenta i més esforç d'investigació. Les causes de no disposar d'un pensament filosòfic important són més profundes i tenen a veure amb factors polítics, econòmics i institucionals, que ara no pertoca estudiar. En tot cas, ara, cal que diguem que qualsevol filosofia seriosa necessita diàleg i continuïtat.

Feta aquesta introducció o contextualització, voldríem presentar quatre mostres de la visió del diàleg en, des i dins de la filosofia catalana i, finalment, posar sobre la tau-

la com el diàleg pot ser (és i ha estat) fructífer en la filosofia catalana.

Apologies del diàleg

En la Catalunya contemporània hi ha quatre autors que han tractat de la importància del diàleg, des de perspectives diverses (i complementàries) i amb resultats diversos. Aquests són: Eugeni d'Ors (Ors 1998), Carles Cardó (Cardó 1934), Eduard Nicol (Nicol 2004 i 2007) i Raimon Panikkar (Panikkar 2003).

L'any 1917 Eugeni d'Ors i Rovira (1882-1954) diu que la seva obra, que és l'obra d'un intel·lectual, consisteix en tres vessants complementàries. Primer, l'exposició del seu sistema filosòfic (que el va donant a través de les seves lliçons sota el paraigua de l'Institut d'Estudis Catalans), el qual ha de ser una «filosofia de la Intel·ligència» o «filosofia de l'home que treballa i que juga» (que fou explicada l'any 1914 i que consta de tres parts: la dialèctica, la psicologia i la física). El segon, naix del lligam del pensament amb la vida humana i totes les seves coses i facetes i, per tant, no és una obra unitària sinó l'obra que es fa dia rere dia des de les pàgines dels diaris (a través del *Glosari*). Una obra propagandística encaminada a assenyalar i a garbellar les anècdotes de les coses importants. El tercer és la creació d'institucions acadèmiques i de publicacions científiques per apujar el to cultural de la societat, i el denomina: «la lluita per la cultura» (Ors 1947: 11-12). Així mateix, l'any 1926 diu ben clar que: «la fuente filosófica por excelencia es el diálogo; que no hay pensamiento sin Diálogo y Dialéctica, ya emparentados estrechamente en la etimología, se enlazan, más estrechamente aún, para la reflexión profunda» (Ors 1927: 9) i l'any 1927 diu que per a ell la filosofia no ha estat la creació d'unes doctrines sinó una manera de viure.

Carles Cardó i Sanjuan (1884-1958) trasllada el diàleg al món interior com a diàleg amb Déu. És a dir, a la construcció de la personalitat individual. La pregària és vista com el diàleg amb la divinitat que dura tota la vida, ja que: «el cim a assolir és elevat» (Cardó 1934: 6). A més, la fixació d'aquest diàleg interior també l'estableix amb dos autors que li serveixen per a fecundar el seu món interior i la seva visió del món: Josep Torras i Bages i Pierre Charles. Cardó, d'una banda, posa sobre la taula la necessitat de crear un espai per al diàleg que es dirigeix a Déu i, de l'altra, a companys de viatge humans en pro de la constitució del propi món interior que és un procés d'il·luminació de la vida (en el qual podem triomfar o defallir). La vida és una guerra constant, diu; ja que: «o hem d'estar en pau amb Déu i en guerra amb les passions, o en pau amb les passions i en guerra amb Déu» (Ibídem, 17). La guerra és diàleg per sortir de la caverna: «Penetrar endins d'aquesta llum i deixar-se penetrar per ella és la sola manera de fruit de la claredat pura de l'enteniment» (Ibídem, 20).

Per a Cardó cal la nit perquè existeixi el cel i la pedagogia és diàleg: «Ensenyament és tot el contrari de neutralitat. Ensenyament és fer néixer idees en la pensa del deixeble per suggestió de les que té el mestre. I no hi ha manera de concebre una idea neutral» (Cardó 1989: 279).

Eduard Nicol i Francisca (1907-1990) diu que l'ésser humà és proteic: obert a la creació que el forma i transforma. I la primera manifestació d'aquest fet constitutiu de la nostra forma d'ésser és la paraula, de la qual en venen els símbols, l'expressió i el diàleg. I la màxima expressió d'aquest fet és la creació artística, que ve amurada de reflexió i de recerca constant encara que, com en el cas de Picasso, sembli espontània: «El lenguaje del arte también es dialogado» (Nicol 2004: 126). L'ésser humà construeix logos i, en fer-ho es construeix a si mateix. Aquest logos no és estanc sinó temporal i en ell hi fa un

paper principal l'ambigüitat, que és perplexitat, dubte, incertesa i diàleg.

Hi ha diferents formes de construir logos (la ciència, la música i la filosofia, per exemple) que són, al mateix temps, formes de donar la cara i d'agafar un compromís amb la vida: «El hombre da la cara hablando, y esto es como ofrecer un movimiento dramático sin desenlace, pues nadie puede decir jamás la última palabra. [...] El hombre está en su expresión, se hace a sí mismo expresándose, y eminentemente en su expresión verbal» (Ibídem, 24 i 87). I hem de tenir en compte que la veu és sempre dialogada. És a dir, que mai no és dogmàtica, que és reflexiva, que necessita de la coparticipació, que té memòria, que és viva (orgànica i temporal). I per això hi ha pluralitat de llengües, també (Nicol 2007).

Raimon Panikkar i Alemany (1918-2010) va ser un defensor del diàleg interreligiós i del diàleg intercultural, situat dins la seva cosmovisió cosmoteàndrica, segons la qual el món, Déu i l'ésser humà són la mateixa realitat i, per tant, l'experiència intel·lectual i l'experiència mística no s'oposen (Vergés 2017).

Panikkar diu que el diàleg demana disciplina, maduresa i humilitat i és un exercici imprescindible que es desenvolupa a mig camí entre el que és vell i el que és nou. És a dir, el que fa possible la transformació creativa. Entrar en diàleg és assumir un risc. Posar en risc allò que pensem que és segur i allò que pensem que coneixem. I, al mateix temps, el diàleg no és ni la liquidació de les opinions dels altres ni la uniformització ni mer intercanvi d'opinions. És l'estímul que rebem dels altres i, també, l'estímul que rebem de la «set humana de veritat» (Panikkar 2003: 41). Així mateix, el diàleg demana una «determinada consciència interior» en què reconeixem els propis límits davant el que sabem i el que coneixem i, per tant, és més confessió que informació i més confiança que acte públic (Ibídem, 43). I en l'àmbit de la

religió el diàleg té dos front oberts: el diàleg intrareligiós i el diàleg interreligiós i és un diàleg polític en el grau més alt perquè: «implica no només mitjans menors per a finalitats menors, sinó les bases mateixes de l'existència humana, en les quals es basa també la vida política» (Ibídem, 56). És polític en el sentit més ampli i profund del terme, ja que condueix a la tolerància religiosa i a una nova interpretació de la religió, sabent que «la plenitud del diàleg no és un final, sinó un exercici de tota la vida» (Ibídem, 85). El diàleg mai no queda exhaurit perquè l'ésser humà és dialògic (que no és el mateix que dialèctic, diu) perquè mostra les limitacions del nostre mode d'ésser.

Filosofia i diàleg

Certament, no tenim molt de temps ni d'espai per a parlar dels diàlegs en la filosofia catalana contemporània. Amb tot, del diàleg ferm de Rodolf Llorens amb Ferrater Mora, Eugeni d'Ors i Ramon Turró apareix un pensament filosòfic: una continuïtat. En la lectura atenta que Víctor Viladrich fa de D'Ors i de Pujols en surt una visió del que ha de ser la filosofia. En el diàleg que Pujols estableix amb la història de la filosofia catalana i occidental hi apareix un pensament singular... També el diàleg que el filòsof estableix amb ell mateix a través de la seva obra, com el que veiem en Ramon Turró, Eduard Nicol i Rodolf Llorens (pel qual la pròpia obra va transformant-se constantment i cada edició és diferent de l'anterior).

Diàleg i continuïtat són imprescindibles en la construcció d'un pensament filosòfic adequat. Hi ha, doncs, un diàleg interior de cada autor amb ell mateix, però també hi ha d'haver un diàleg fructífer amb els altres. I a vegades el diàleg mateix és la forma que agafa el llibre de filosofia o el diàleg és en el rerefons de formes filosòfiques com l'assaig o el gènere epistolar.

Abans d'acabar voldríem afegir una darrera reflexió sobre els enemics del diàleg. Per a Pere Saborit i Codina (1961-), l'enciclopedisme és el pitjor enemic per al diàleg filosòfic, ja que és: «el millor esmorteïdor ideat per l'home per evitar un xoc brutal amb la crua realitat» (Saborit 1987: 52). I per això és bo tenir sempre al cap dues idees ben contradictòries que siguin el motor de la filosofia, com ho és el desconcert que naix de la trobada entre la ignorància i el saber. De la seva banda, Pere Coromines i Montanyà (1870-1939), l'any 1931, digué que allò que mata el diàleg és l'opinió pública, la qual és la: «síntesi hipòcrita de les claudicacions de cada un. [...] Tots els ximplers són sabedors i propagadors de l'Opinió pública» (Coromines 1931: 6). El diàleg implica la construcció d'un sentit propi. Obrir-se. Admetre l'esforç comú i fugir del dogmatisme i de l'opinió. La temporalitat de la vida humana, de la consciència i de les idees. Assumir el repte que agafa el filòsof en prendre la paraula per a donar-li vida i per a fer-la viva.

Bibliografia

- CARDÓ, Carles (1934) *El diàleg interior*. Tàrraga: F. Camps.
 = (1989) *La nit transparent*. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, tercera edició.
- COMAMALA, Romà (1975) *Iniciació a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- COROMINES, Pere (1931); *Apologia de Barcelona. El que hem de fer de la ciutat*. Barcelona: Círcol Artístic.
- LLORENS, Rodolf (1998) *Com han estat i com som els catalans*. Vilafranca del Penedès: Ajuntament de Vilafranca del Penedès, segona edició.
- NICOL, Eduard (2004) *La agonía de Proteo*. Barcelona: Herder.
 = (2007) *Formas de hablar sublimes: poesía y filosofía*. México: UNAM, segona edició.

- D'ORS, Eugenio (1926) *Una primera lección de filosofía*. Madrid: La Lectura.
- = (1947) *Nuevo Glosario, Vol. I (MCMXX.MCMXXXVI)*. Madrid: Aguilar.
- = (1998) *El secreto de la filosofía*. Madrid: Tecnos, segona edició.
- PANIKKAR, Raimon (2003); *El diàleg indispensable*. Barcelona: Edicions 62.
- SABORIT, Pere (1987); *El plat preferit dels cucs*. Barcelona: Edicions 62.
- VERGÉS, Joan [ed.] (2017); *Raimon Panikkar. Intercultural and Interreligious Dialogue*. Girona: Documenta Universitària.